

Pražák, Richard

Čeští osvícenci a Ferenc Széchenyi

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. V, Řada literárněvědná bohemistická. 2008, vol. 57, iss. V11, pp. [15]-24

ISBN 978-80-210-5034-1

ISSN 1213-2144

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/104869>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RICHARD PRAŽÁK

ČEŠTÍ OSVÍCENCI A FERENC SZÉCHÉNYI

Klíčová slova: Ferenc Széchényi, čeští osvícenci, česko-maďarské vztahy.

Schlüsselwörter: Ferenc Széchényi, ungarisch-böhmische Wechselbeziehungen.

Die Beziehungen Ferenc Széchényis zu den Böhmischen Ländern

Abstrakt

Der Gründer des Ungarischen Nationalmuseums und der Széchényi-Landesbibliothek Graf Ferenc Széchényi (1754–1820) unterhielt sehr rege Beziehungen zu Böhmen und Mähren. Diese Kontakte waren vor allem durch sein verwandtschaftliches und freundliches Verhältnis zum böhmischen Adel bedingt. Die Familie Széchényis war mit den Familien Kinsky, Desfours, Clam-Gallas und Schwarzenberg verwandt. Von größter Bedeutung war, dass Széchényi in den Jahren 1794–1795 die Repräsentanten der böhmischen aufklärerischen Wissenschaft kennenlernte. Eine Reihe von Aufenthalten in den Böhmischen Ländern – seien es wissenschaftliche Reisen gewesen, oder Besuche seiner Schwester Anna Borbala Desfours oder Kuraufenthalte in Karlsbad mit seiner Frau Julia – förderten seine Verbindungen mit vielen Repräsentanten sowohl des böhmischen Adels als auch des wissenschaftlichen und kulturellen Lebens in den Böhmischen Ländern. Széchényis Korrespondenz mit Franz Joseph Kinsky, Franz und Joachim Sternberg, Franz Adam Waldstein, Johann Rudolf Chotek, Hugo Franz Salm-Reifferscheidt sowie auch mit bedeutenden Persönlichkeiten der böhmischen Wissenschaft zur Zeit der Aufklärung, mit Josef Dobrovský, Karel Rafael Ungar, Jan Bohumír Dlabač, Antonín Strnad, Johann Peter Cerroni und anderen ist sehr reichhaltig und zeugt von seinem großen Interesse am Geschehen in den Böhmischen Ländern. Auch die Anerkennung der bedeutendsten Tat Ferenc Széchényis, das heißt der Gründung des Ungarischen Nationalmuseums und der Széchényi-Landesbibliothek in Pest sowie der Ausgabe von deren Katalogen bezeugt das lebhafteste Interesse seitens der tschechischen geistigen Elite von Böhmen und Mähren für dieses epochale Lebenswerk von Ferenc Széchényi.

Zakladatel Maďarského národního muzea a Zemské Széchényiho knihovny v Pešti hrabě Ferenc Széchényi (1754–1820) měl velmi bohaté styky s Čechami a Moravou. Tyto styky byly podmíněny především příbuzenskými i přátelskými vztahy k české šlechtě. Rodina Széchényiů byla příbuzná s rodinou Kinských, Desfoursů, Clam-Gallasů a Schwarzenbergů a spřátelená s Valdštejnými, Šternberky, Mitrovskými, Salmy aj. U své sestry Anny Borbály, provdané Desfoursové, strávil Széchényi většinu roku v letech 1794–1795 po potlačení jakobínského spiknutí v Uhrách, jehož čelným činitelem byl Széchényiho tajemník Jozef Hajnóczy, který byl pro svou vůdčí účast na spiknutí odsouzen k smrti a popraven.

Széchényi se obával, aby pomsta panujícího habsburského rodu nestihla i jeho, a stáhl se i se svou manželkou Julií na statky Desfoursů v severních Čechách a pobýval i v jejich malostranském paláci v Praze, neboť v Čechách nebyl v takovém centru pozornosti jako v Uhrách.

Rod Széchényiů žil od počátku 16. století do poloviny 17. století v župě novohradské, kde se nachází město Szécsény, a v 18. a 19. století v župě Šoproň na zámku Cenk. Zakladatelem hraběcího rodu byl György Széchény (narozen v Szécsény 1592), který po strmé církevní dráze se stal ještě v 92 letech nejvyšším církevním hodnostářem v Uhrách, primasem uherským a arcibiskupem ostřihomským a zemřel roku 1695 ve věku 103 let. Györgyovým bratrem byl Lőrinc, jehož četné potomstvo se postaralo o rozkvět rodu Széchényiů. Za hraběte Ference Széchényiho náležel již tento rod k nejvýznamnějším a nejbohatším rodům uherským. Za Josefa II. se stal hrabě Ferenc Széchényi již v devětatdvaceti letech zástupcem bánovým, poté zaujímal rovněž vysoké funkce (hlavní župan, královský komisař), v roce 1808 se stal rytířem Zlatého rouna a v roce 1811 se stáhl do ústraní.¹ S některými českými osvícenci se Ferenc Széchényi seznámil patrně již za své první cesty do českých zemí v květnu 1787, kdy navštívil Klementinum a další pražské pamětihodnosti. Ředitelem univerzitní knihovny v Praze byl tehdy Karel Rafael Ungar, který Széchényimu pomáhal získávat vzácné knihy a rukopisy pro jeho knihovnu (původně byla v Cenku, později od roku 1802 v Pešti). Za své květnové návštěvy v Praze v roce 1787 přijal Ference Széchényiho v Klementinu knihovník Barthelotti, který mu ukázal Nový zákon, tištěný česky v roce 1746 i vzácné rukopisy (např. Melanchtonovy dopisy) a další díla. Széchényi navštívil i mineralogický kabinet profesora Mayera a při cestě z Prahy do Drážďan se zastavil v Duchcově u hostitele slavného Casanovy a majitele duchcovského zámku Josefa Karla Emanuela Valdštejna a v Teplicích u majitele tamních lázní knížete Františka Václava Clary-Aldringena, jehož rodina měla stejně jako Valdštejnové rozsáhlé příbuzenské svazky s Uhrami.²

Ještě před květnovým pobytem v českých zemích v roce 1787 se Széchényi seznámil v roce 1780 s velitelem pluku v Šoproni, předním mecenášem české vědy Františkem Josefem Kinským, a v roce 1786 s dalším vojákem, vrchním velitelem rakouské armády, bojující proti Turkům, podmaršálkem Františkem Josefem Mitrovským. Mitrovský byl přítelem osvícenců, v jeho knihovně se dochoval i spis *Testament politique de l'Empereur Joseph II.* (1791), který seznamoval čtenáře s myšlenkami Jeana Jacquese Rousseaua i francouzské revoluce a přiblížil jim i ústavu americké republiky.³

¹ Srov. Vilmos Fraknoi, Gróf Széchényi Ferenc, Budapest 1902 a Jenő Berlász, *Az Országos Széchényi Könyvtár története (Dějiny Zemské Széchényiho knihovny)* 1802–1867, Budapest 1981.

² Srov. *Reise Journal. Descriptio itineris per Germaniam, Angliam et Scotiam 1787–1788. Pozůstalost Ference Széchényiho*, Magyar Országos Levéltár (Maďarský zemský archiv – dále MZA), Budapest, P 623, svazek 1, karton 93, č. 12.

³ Viz Jiří Kroupa, Moravská společnost a Velká francouzská revoluce, *Časopis Matice moravské* 1989, č. 2, s. 243.

Nejrozsáhlejší styky s příslušníky české šlechty a české vědy navázal Széchényi za svého pobytu v Čechách v letech 1794–1795. Do Čech přijel i se svou manželkou Julií 8. září 1794 a zamířili nejprve do Karlových Varů. Později střídali pobyt v paláci Desfoursů v Praze na Malé Straně a na jejich zámečku na Malé Skále u Železného Brodu s léčebnými pobyty v Karlových Varech. 12. srpna 1795 odvezl Széchényi svou paní již definitivně do vlasti.⁴

Z řad českých šlechtických přátel Ference Széchényiho měl k českým osvícencům zvláště blízko hrabě František Šternberk, proslulý mecenáš české vědy, který se za své zásluhy o numismatiku stal dokonce čestným členem Královské české společnosti nauk. Numismatika byla také hlavním předmětem korespondence mezi Františkem Šternberkem a Ferencem Széchényim.⁵ Ještě v roce 1795 psal Ferenci Széchényimu třikrát Joachim Šternberk, který se zúčastnil v roce 1792 spolu s Josefem Dobrovským cesty do Ruska, kterou oba popsali ve svých cestopisných zápiscích.⁶ Zvláště zajímavý je dopis Joachima Šternberka Ferenci Széchényimu z Radnice 3. října 1795, v němž mu píše, jak je rád, že může žít v každodenních starostech a nemá vliv na politiku. Připomíná Leibnize a jeho harmonii věčných pravd, třebaže tolik disharmonie na světě tuto ideu oslabuje natolik, že člověk ztrácí schopnost si ji představit. V dopise z 13. prosince 1795 se staví proti antihumánnímu jednání vůči lidu a uvádí, že oproti Sonnenfelsovu tvrzení o „šťastném pokroku monarchie“ skutečnost svědčí o opaku; uplatňuje se demoralizující vliv francouzských válek.⁷ Zvláštní pozornost si zaslouží cestopis Joachima Šternberka *Reise nach den ungarischen Bergstädten Schemnitz, Neusohl, Schmöllnitz, den Karpathengebirge und Pest im Jahre 1807* (Wien 1808), v němž autor velebí Széchényiho knihovnu v Pešti jako instituci, kterou věnoval Széchényi své vlasti a všem vědcům a myslícím lidem. Šternberk tu věnuje pozornost i dějinám Uher a podílu německých kolonistů na jejich vývoji.

⁴ Viz deníkové záznamy Ference Széchényiho. In: *Memorabilien der Zeit von Gessner*, 2. vydání, Wien-Triest 1807. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Rukopisné oddělení Zemské Széchényiho knihovny – dále ROSZK), Quart. Germ. 257, s. 237, 264.

⁵ Srov. dopisy Františka Šternberka s. d. (1794), s. d. (1795), Praha 15. února 1795, Praha 21. ledna 1796, Praha 26. dubna 1796, s. d. (1796), vše MZA, Budapest, pozůstalost Ference Széchényiho, P 623, č. 9, 54, dále Praha 7. července 1803, ROSZK Budapest, Fol. Lat. 1678/III.

⁶ Viz Josef Dobrovský, *Litterarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften unternommenen Reise nach Schweden und Russland* (Prag 1796). Joachim Šternberk se v Petrohradě od Dobrovského oddělil, a zatímco Dobrovský cestoval do Finska a Švédska, Šternberk naopak do Moskvy a baltických zemí. Napsal o tom cestopis *Reise von Moskau über Sophia* (což znamená Riga) *nach Königsberg mit einer kurze Beschreibung von Moskau* (Berlín 1793), a další spis vědeckého rázu *Bemerkungen über Russland auf einer Reise gemacht im Jahre 1792 und 1793 mit statistischen und meteorologischen Tabellen von Joachim Grafen von Sternberg* (s. 1. 1794). Srov. k tomu Vladimír Andrejevič Francev, *Cesta J. Dobrovského a hr. J. Sternberka do Ruska v letech 1792–1793*, Praha 1923.

⁷ Srov. dopisy Joachima Šternberka Ferenci Széchényimu z Radnice 3. října 1795 a z 13. prosince 1795, MZA, Budapest, pozůstalost Ference Széchényiho, P 623, č. 56.

Patrně již v roce 1794 se seznámil Ferenc Széchényi s předním českým osvícencem, zakladatelem vědecké slavistiky i naší hungaristiky a ugrofinistiky Josefem Dobrovským, který již 3. ledna 1795 píše Juraji Ribayovi, že Ferenc Széchényi projevil velký zájem o kopiář uherských listin, uložený v knihovně pražské kapituly, a mezi nimi zejména o listy Matyáše Korvína.⁸ O vědeckém snažení Ference Széchényiho v pražských knihovnách a archivech psal v téže době Ribayovi také strahovský knihovník Jan Bohumír Dlabáč. V listě Ribayovi z 8. ledna 1795 se Dlabáč zmiňuje o tom, „že vzdělaný hrabě Széchényi shromáždí v Praze vzácné knihy a mince“, a na Ribayovu otázku, jaké knihy Széchényi v Praze nakupuje, uvádí Dlabáč v dopise Ribayovi, že jsou to první vydání klasiků a historické, právnické i teologické knihy i rukopisy vztahující se k Uhrám.⁹

V létě 1799 přijel Ferenc Széchényi znovu do Čech, pobýval u své sestry Anny Borbály Desfoursové na Malé Skále i v pražském paláci Desfoursů a zřejmě se setkal i s mnoha českými přáteli, jimž přivezl svůj *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchényi*. Tomus I. Scriptorum Hungaros et rerum hungaricarum typis editos complexus. Pars 1 A-L a Pars 2 M-Z, Sopronii 1799. Předal jej osobně Josefu Dobrovskému a požádal jej, aby mu zprostředkoval setkání s Václavem Fortunátem Durychem v Turnově, k čemuž však nedošlo.¹⁰ Durych se po vydání prvního svazku svého díla *Bibliotheca slavica* ve Vídni v roce 1795 pokoušel vydat na podnět Dobrovského druhý svazek v univerzitní tiskárně v Budíně. Když Durych odešel v roce 1796 z Vídně do Turnova, vymohl mu jeho přítel profesor vídeňské univerzity Josef Valentin Zlobický roční příspěvek k penzi ve výši 200 zlatých, aby mohl dokončit druhý svazek svého díla *Bibliotheca slavica*. Podle dopisu Václava Fortunáta Durycha Josefu Dobrovskému z 26. července 1799 se mělo v Budíně již začít se sazbou. Pro vydání Durychova díla v univerzitní tiskárně v Budíně se zřejmě pokoušel Dobrovský v létě 1799 získat také Ference Széchényiho. Smrtí Durychovou 31. srpna 1802 však tato záležitost ztratila na aktuálnosti, neboť Durych druhý svazek díla *Bibliotheca slavica* nikdy nedokončil.¹¹

Patrně ještě v roce 1799 napsal Dobrovský svůj nedatovaný dopis Ferenci Széchényimu, v němž se zmiňuje o zakladateli vědecké ugrofinistiky Samuelu

⁸ Viz list Josefa Dobrovského Juraji Ribayovi z 3. ledna 1795, *Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810, Josefa Dobrovského korespondence*, díl IV, k vydání připravil Adolf Patera, Praha 1913, s. 259. Ke vztahu Juraje Ribaye a Ference Széchényiho viz též Mária Vyvíjalová, *K slovensko-maďarským kulturním vztahom koncom 18. a začiatkom 19. storočia (Juraj Ribay a Ferenc Széchényi)*, *Historické štúdie*, Bratislava 1969, s. 47–76.

⁹ Srov. dopis Jana Bohumíra Dlabáče Juraji Ribayovi z Prahy 8. ledna 1795, ROSZK, Budapest, Quart. Germ. IV 568. Vydal Josef Macůrek, *České a uherské dějepisectví v počátcích českého a maďarského národního obrození*, Josef Dobrovský 1753–1953, s. 502–503.

¹⁰ Srov. dopis Josefa Dobrovského Václavu Fortunátu Durychovi z 15. července 1799, *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunáta Durycha z let 1778–1800, Josefa Dobrovského korespondence*, díl I, k vydání připravil Adolf Patera, Praha 1895, s. 444.

¹¹ Viz Richard Pražák, *Dobrovský, Durych und die Universitätsdruckerei in Ofen, Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777–1848*, Budapest 1983, s. 100–102.

Gyarmathim, na jehož knihu *Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammaticae demonstrata* (Göttingen 1799) uveřejnil tehdy Dobrovský obsáhlou recenzi v *Allgemeine Literatur-Zeitung* (Jena und Leipzig 1799, Dritter Band, N. 214–215, S. 57–59).¹² V tomto dopise nabízí Dobrovský Széchényimu také Jusleniův slovník (*Juslenii Danielis episcopi scarensis in Suecia lexicon fennico-latino svecicum*, Holmiae 1745), který koupil za své cesty do Švédska v roce 1792 ve Stockholmu.¹³ Druhý nedatovaný dopis Josefa Dobrovského Ferenci Széchényimu pochází patrně z let 1803–1804. K dopisu přiložil Dobrovský i své pojednání o křtu Bořivojově z roku 1803 a některá ugrofinika, týkající se finštiny, ale i čeremisštiny, voľáčtiny a čuvašštiny.¹⁴ Podle dopisu Josefa Dobrovského Johannu Christianu Engelovi z Prahy 17. března 1807 poslal Dobrovský Széchényimu také svůj spisek *Glagolitica* z roku 1807 a zaslal mu patrně i další své práce, které nacházíme v původních katalozích Széchényiho knihovny. Jedná se např. o Dobrovského spisek *Historisch-kritische Untersuchungen, woher die Slawen ihren Namen erhalten haben (Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen*, 6. Band, Prag 1784) a recenzi na první svazek Durychova díla *Bibliotheca slavica*, kterou Dobrovský uveřejnil v *Allgemeine-Literatur Zeitung* v Jeně roku 1799.¹⁵

Z českých osvícenců se Széchényi stýkal dále s Karlem Rafaelem Ungarem a Janem Bohumírem Dlabačem. Oba upozorňovali Széchényiho na jím žádané knihy a vysoce oceňovali jeho činnost. Svými katalogy podle Ungara vyjádřil Széchényi i své sympatie k českému národu a posílil vztahy mezi Čechy a Ma-

¹² Tuto recenzi znovu uveřejnil Richard Pražák v příloze své knihy *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Brno 1967, s. 136–144. Gyarmathiho práci znovu vydala Enikő Szij v maďarském překladu Zsuzsi Vladár Constantinovicsově a Istvána Koszorúse pod názvem *A magyar nyelv grammatikailag bizonýított rokonsága a finn eredetű nyelvekkel*, Budapest 1995.

¹³ Viz první nedatovaný dopis Josefa Dobrovského Ferenci Széchényimu (patrně z roku 1799), který uveřejnil Richard Pražák, *Josef Dobrovský kapcsolatai Jankovich Miklóssal és Széchényi Ferencel (Styky Josefa Dobrovského s Miklósem Jankovichem a Ferencem Széchényim)*, *Filológiai Közlöny*, roč. 10, Budapest 1962, č. 3–4, s. 323. Originál listu se nachází v Széchényiho pozůstalosti, MZA, Budapest, P 623, č. 9, 56.

¹⁴ Druhý nedatovaný dopis Josefa Dobrovského Ferenci Széchényimu (patrně z let 1803–1804) se nachází tamtéž. Vydal jej rovněž Richard Pražák, o. c., 323. Srov. též, *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Brno 1967, s. 74. Tamtéž jsou uvedeny přesné názvy tam uvedených děl z čeremisštiny, voľáčtiny a čuvašštiny. Finský katechismus je jediná kniha z Dobrovského, kterou nelze ani hypoteticky určit. První finský katechismus, jehož autorem je Jacobus Petri Finno, pochází z roku 1583. Další, četnější pocházejí již ze 17. století. O finských katechismech viz Tuija Laine, *Vanhimman suomalaisem kirjallisuuden käsikirja (Příručka starší finské literatury)*, Helsinki 1997, s. 80–101.

¹⁵ Viz list Josefa Dobrovského Johannu Christianu Engelovi z Prahy 17. března 1807, *Vzájemná korespondence J. Dobrovského a J. Chr. von Engela*, vydali Miloslav Krbec a Zdeněk Šimeček., Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Philologica VI, Olomouc 1989, s. 260–262. Srov. též *Index alter libros Bibliothecae Hungaricae Fancisci Com. Széchényi duobus tomus comprehensos, in scientiarum ordines distributos exhibens*, Pesthini 1800, s. 202 a *Index alter libros Bibliothecae Hungaricae Széchényiano-Regnicolaris supplemento 1. comprehensos in scientiarum ordines distributos*, Posonii 1803, s. 204.

d'ary.¹⁶ Podle Dlabáče bude česká veřejnost pokládat Széchényiho za druhého Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, což mělo být zřejmě oceněním celkové činnosti hraběte Ference Széchényiho ve prospěch středoevropské vědecké a kulturní spolupráce, jak se o ni v období humanismu zasloužil Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic.¹⁷

Častou korespondenci vedl Ferenc Széchényi v letech 1795–1796 s profesorem astronomie a meteorologie na pražské univerzitě Antonínem Strnadem, který se stal v roce 1795 rektorem pražské Karlovy univerzity. Z obsahu Strnadových dopisů se zdá, že i Strnad náležel k okruhu knižních agentů Ference Széchényiho, kteří mu obstarávali potřebné knihy a rukopisy.¹⁸ V Strnadově dopise Széchényimu z Prahy 24. listopadu 1795 je zajímavá zmínka o Josefu Dobrovském. Strnad píše, že Dobrovský se chová pošetile a svým jednáním kompromituje Královskou českou společnost nauk, jejímž je tajemníkem. Tvrdí teologicky neudržitelné věci a požaduje obnovu jezuitského řádu atd. Podivné jednání Dobrovského vysvětluje skutečnost, že právě v červnu 1795 u něho propukla duševní choroba, ve vážné formě trvala dva měsíce a po krátkém pobytu v blázinci se Dobrovskému vracela i později. Tuto chorobu nepochybně zmírnila přátelská pomoc hrabat Nosticů, u nichž Dobrovský působil jako vychovatel v letech 1776–1787, kdy byl jmenován vicedirektorem generálního semináře v Hradisku u Olomouce, a znovu pak užíval jejich podpory právě po propuknutí duševní choroby v 90. letech 18. století.¹⁹ Ve stejný den, kdy psal Strnad Széchényimu, 24. listopadu 1795, oznamoval Dobrovský ve svém listě Durychovi, že se cítí úplně zdrav, ačkoliv i v tomto dopise se objevilo jeho blouznění o Slovanech, jež nemělo nic společného s jeho vážnou slavistickou prací.²⁰ Další Strnadův dopis Széchényimu z Prahy 20. dubna 1796 svědčí o prohloubení jejich přátelství, když si Strnad dovolí hraběte žertovně oslovit jako příslušníka barbarského kmene Massagetů z doby římské a omlouvá se mu, že od něho nedostal vinou jiných žádné dopisy, ačkoliv mu v poslední době psal čtyřikrát. Těžko říci, kam přesně míří Strnadova zmínka o našich napodobovatelích jakobínů. Je známo, že se nacházeli nejen v řadách občanských (patřil k nim např. moravský reformovaný superintendent Michal Blažek, čáslavský bankovní úředník Johann Ferdinand Opitz aj.), ale i v řadách české a zvláště moravské šlechty (hrabě Lamberg, hrabata Mitrovští aj.). Měli úzké styky s Uhrami, např. Blažek působil původně jako vychovatel u Gedeona

¹⁶ Srov. dopis Karla Rafaela Ungara Ferenci Széchényimu z Prahy 7. května 1803, MZA, Budapest, pozůstalost Ference Széchényiho, P 623, karton I, č. 29, 610.

¹⁷ Srov. dopis Jana Bohumíra Dlabáče Ferenci Széchényimu z Prahy 23. srpna 1805, tamtéž, P 623, č. 9, 56.

¹⁸ Viz dopisy Antonína Strnada Ferenci Széchényimu z Prahy 27. května 1795, 30. května 1795, 15. června 1795, 26. června 1795, 1. listopadu 1795, 24. listopadu 1795, 24. prosince 1795, 19. ledna 1796, 20. dubna 1796 a jeden dopis s. d., vše tamtéž.

¹⁹ Srov. tamtéž.

²⁰ Viz Vincenc Brandl, *Život Josefa Dobrovského*, Brno 1883, s. 97–100.

Rádayho staršího a hrabě Lamberg si dopisoval s Ignácem Martinovičem. Strnadovo smýšlení bylo výrazně protirevoluční.²¹

S Ferencem Széchényim udržoval styky i František Adam Valdštejn, který spolu s uherským učencem Pálem Kitaiblem napsal významné botanické dílo *Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae I-II* (Vindobonae 1802–1805). 25. března 1799 poslal František Adam Valdštejn Ferenci Széchényimu z Vídně několik exemplářů nabídkového seznamu na dvě zamýšlená díla *Ankündigung eines Werkes unter dem Titel Botanische Reisen in Ungarn und eines anderen unter dem Ausschrift Plantae rariores Hungariae indigenae, descriptionibus et iconibus illustratae*, z nichž pak vzešlo již uvedené dílo jediné. Výzvu k objednavce těchto spisů s krátkým obsahem obou děl podepsali Valdštejn a Kitaibel společně ve Vídni 17. března 1799.²² Ve svém dopise Széchényimu Valdštejn píše, že Evropa užasne nad bohatstvím Uher a toto dílo bude přínosem i pro přírodní vědy. Jelikož se v něm píše toliko o rostlinách zdomácnělých v Uhrách, může napomoci i rozvoji uherského patriotismu. Valdšten prosí Széchényiho, aby jednotlivé prospekty rozdal svým krajanům a přispěl tak k prenumeraci díla. V dalším dopise Széchényimu z Vídně 19. prosince 1802 mu Valdštejn na jeho žádost potvrzuje, že s velkou radostí obdržel katalog jeho knihovny, a prosí jej, aby mu poslal po jejich vydání i doplněk ke katalogu a katalog rukopisů.²³

1. srpna 1803 se ve svém dopise z Prahy obrátil na Széchényiho také říšský hrabě Jan Rudolf Chotek, za císaře Josefa II. nejvyšší dvorní kancléř, za císaře Leopolda II. ministr financí a od roku 1802 nejvyšší purkrabí v českých zemích. V roce 1803 se stal Jan Rudolf Chotek také prezidentem Královské české společnosti nauk a zůstal jím až do své smrti v roce 1824.²⁴ Jak vyplývá z jeho dopisu Széchényimu, hodlal v českých zemích založit podobnou instituci, jako byl Feseticsův Georgikon v Uhrách, a prosí proto Széchényiho, aby mu poslal jeho stanov, a při té příležitosti jej žádá také o zaslání katalogu jeho knihovny. V dopise z Prahy 20. ledna 1804 oznamuje Chotek Széchényimu, že s radostí přijal jeho psaní z 10. září 1803, v němž mu slíbil, že u svého švagra hraběte Györgye Feseticse zprostředkuje pro Chotka zaslání stanov Georgikonu. Zároveň mu děkuje

21 Viz dopis Antonína Strnada Ferenci Széchényimu z 20. dubna 1796, MZA, Budapest, pozůstalost Ference Széchényiho, P 623, č. 9, 56. O problematice jakobinství v české společnosti psali např. Jiří Kroupa, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenci a moravská společnost 1770–1810*, druhé rozšířené vydání, Brno 2006, kde je i nejuplněnější soupis literatury k této problematice, a dále Květa Mejdičková, *Listy ze stromu svobody*, Praha 1989, Josef Haubelt, *České osvícenství*, Praha 1986 aj.

22 Viz Sándor Jávorka, *Kitaibel Pál*, Budapest 1957, s. 75–77.

23 Srov. dopisy Františka Adama Valdštejna Ferenci Széchényimu z Vídně 15. března 1799, MZA, Budapest, pozůstalost Ference Széchényiho, P 623, č. 9, 54 a z Vídně 19. prosince 1802, ROSZK, Budapest, Fol. Lat. 1678/III.

24 Chotkův životopis viz Constantin Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreichs*, svazek 2, Wien 1857. s. 362–363.

za zásilku tří prvních svazků katalogů Széchényiho knihovny, které by neměly chybět v žádné knihovně.²⁵

Na Moravě byl jedním z nejvýznamnějších korespondentů Széchényiho osvěcenský učenec Jan Petr Cerroni, rodák z Uherského Hradiště, kam přišel jeho otec z Lombardie. Od roku 1789 pracoval Cerroni jako sekretář moravsko-slezského gubernia v Brně a v roce 1799 se stal cenzorem knih a dozorcem archivů zrušených klášterů v Čechách a na Moravě a vypracoval se v nejvýznamnějšího archiváře své doby. Cerroniho styky s uherskými učiteli se datují od jeho návštěvy v Pešti v roce 1786.²⁶ Od té doby si dopisoval s řadou z nich (Juraj Ribay, Johann Christian Engel, Ladislav Pyrker, Karl Georg Romy, Alajos Mednyánszky, Jakob Ferdinand Miller aj.). Pokud se týče hungarik v Cerroniho sbírce, k nejvýznamnějším náležejí dvě závěti kardinála Petra Pázmánye z let 1636 a 1637.²⁷

Do své sbírky převzal Cerroni i četné biografické i bibliografické údaje ze Széchényiho katalogů ke kulturním a náboženským dějinám Čech a Moravy.²⁸ V dopise z Vídně 15. ledna 1812 se obrátil na Cerroniho i Ferenc Széchényi a poslal mu sedm svazků svých katalogů knih a tři svazky katalogu mincí a zmínil se o tom, že své katalogy poslal i Michaelu Denisovi do Vídně.²⁹ Cerroni mu poděkoval v dopise z Brna 20. února 1812 a ujistil jej o tom, že si tohoto vzácného daru patřičně považuje.³⁰

Připomenout třeba i Széchényiho nepřímý podíl na založení Moravského zemského muzea v Brně. Návrh na jeho založení se objevil již v roce 1800 ve stanovách *Privatgesellschaft der vereinigten Freunden zur Beförderung der Natur- und Vaterlandskunde in Mähren* a v pamětním spise ze 7. března 1816 to navrhli moravskému gubernátorovi Antonínu Bedřichu Mitrovskému již v definitivní podobě moravští šlechticové starohrabě Hugo František Salm-Reifferscheid a Josef hrabě Auersperg, kteří se přitom odvolávali mimo jiné i na příklad Maďarského národního muzea v Pešti, založeného hrabětem Ferencem Széchényim. Již 29. července 1817 došlo nejvyšší povolení, aby při K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde bylo

²⁵ Viz dopisy Jana Rudolfa Chotka Ferenci Széchényimu z Prahy 1. srpna 1803, MZA, Budapest, pozůstalost Ference Széchényiho, P 623, č. 9, 54 a z Prahy 20. ledna 1804, ROSZK, Budapest, Fol. Germ. 883.

²⁶ Doklad o pobytu Cerroniho v Pešti v roce 1786 přinášeji *A budapesti Egyetemi Könyvtár vendégekönyvei (Návštěvní knihy budapeštské univerzitní knihovny)*, Egyetemi Könyvtár Kézirattára (Rukopisné oddělení Univerzitní knihovny), Budapest, sign. J 53.

²⁷ Srov. závěť kardinála Petra Pázmánye z Trnavy 12. listopadu 1636 a z Trnavy 17. února 1637, Moravský zemský archiv, Brno, Sbirka Cerroniho, G 12, Cerr. II, 84, č. 314, f. 172, č.69, f. 159.

²⁸ Viz tamtéž, Cerr. II, č. 266.

²⁹ Viz dopis Ference Széchényiho Janu Petru Cerronimu z Vídně 15. ledna 1812, Moravský zemský archiv, Brno, Cerroniho sbírka, G 12, Cerr. II, č. 245, f. 23.

³⁰ Srov. dopis Jana Petra Cerroniho Ferenci Széchényimu z Brna 20. února 1812, ROSZK, Budapest, Fol. Germ. 803.

zřízeno zemské muzeum v Brně a neslo jméno Muzeum Františkovo podle jména císařova.³¹

Příbuzný Esterházyů, starohrabě Hugo František Salm, ve svém dopise z Vídně 10. září 1816 píše Ferenci Széchényimu přímo, že moravské národní muzeum v Brně bylo založeno podle příkladu daného již jím osobně dříve v Uhrách a děkuje mu za 12 svazků katalogů knih, mincí a rukopisů a vyjadřuje i vděčnost „slovanského kmene na Moravě“ za velkolepý příklad. Jelikož Széchényi požadoval přehled o práci Moravského zemského muzea, splňuje mu Salm tuto prosbu tím, že mu posílá článek Josepha von Hormayra *Grundsteine eines mährisch-schlesischen Landesmuseum*, který vyšel v Hormayrově časopise *Archiv für Geographie, Geschichte und Kriegskunst* (3. dubna 1816, No 40–41, s. 161–168). Hormayr žil po svém propuštění z vězení na Špilberku v letech 1815–1816 jako host hraběte Salma v jeho zámku v Rájci u Brna. V dalším dopise Ferenci Széchényimu z Brna 22. října 1816 mu Salm znovu děkuje za katalogy a slavika jeho knihovny a oznamuje mu, že Széchényi byl společně s palatinem Johannem zvolen čestným členem K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. Čestný diplom mu měla předat delegace této společnosti, v níž bude zastoupen karlovarský lékař Jean de Carro, dále vídeňský zemědělský odborník Johann Markus Ritter von Ehrenfeld a znalec zemědělství a zahradnictví Bernard Petri. Salm jej zároveň prosí, aby se postavil v čelo této delegace při předání čestného diplomu palatinu Johannovi.³²

Jméno Hugo Salm bylo v Uhrách dobře známé. Již v listopadu 1812 psal o jeho zásluhách o rozvoj uměleckých sbírek v Salmově zámku Rájec u Brna neznámý dopisovatel v časopise *Gemeinnützige Blätter*, který se tu obsáhle zmínil o Salmově továrním privilegiu, jež Salm využil k budování později velmi známých strojůren v Adamově u Brna.³³

Četná díla českých autorů v původní knihovně Ference Széchényiho (Balbín, Sředovský, Voigt, Strnad, Dobrovský, Pilař, Moravec aj.) i ta, která se tam dostala z knihovny Juraje Ribaye (Tadeáš Hájek z Hájku, Jan Kampanus-Vodňanský, Šimon Lomnický z Budče, Komenský, Vušín, Doležal, Thám, Durych, Dobrovský aj.), svědčí o jeho přátelském vztahu k české kultuře. Řada pobytů v českých zemích, ať už šlo o vědecké cesty, návštěvy jeho sestry Anny Borbály Desfoursové či o lázeňské pobyty v Karlových Varech s manželkou Julií, rozenou Festeticovou, přiblížily Széchényimu mnohé představitele české šlechty i vědeckého a kulturního života v českých zemích. Széchényiho korespondence s představiteli rodu Kinských, Mitrovských, Šternberků, Valdštejnů, Salmů a dalších i s významnými osobnostmi české osvícenské vědy Josefem Dobrovským, Karlem Rafaelem Ungarem, Janem Bohumírem Dlabačem, Antonínem Strnadem, Janem

³¹ Srov. Josef Hanuš, *Národní muzeum a naše obrození*, díl 2, Praha 1923, s. 21–25.

³² Viz dopis Hugo Františka Salma Ferenci Széchényimu z Vídně 10. září 1816, ROSZK, Budapest, Fol. Germ. 883, a dále list Hugo Františka Salma Ferenci Széchényimu z Brna 22. října 1816, MZA, Budapest, pozůstalost Ference Széchényiho, P 623, č. 9, 56.

³³ Viz *Gemeinnützige Blätter* (Pest), č. 91 z 12. listopadu 1812, s. 738.

Petrem Cerronim a dalšími, je velmi bohatá a svědčí o jeho velkém zájmu o dění v českých zemích. Také přijetí nejvýznamnějšího činu Ference Széchényiho, založení Maďarského národního muzea a Zemské Széchényiho knihovny a vydání jejich katalogů, dokládá živý zájem české duchovní elity o toto epochální životní dílo Ference Széchényiho.